

Litografiskt

ALLEHANDA

UTGIVARE: LITOGRAFKLUBBENS ARKIV

Nr 2/2008

ÅRSMÖTE 19 MAJ

Litografklubbens Arkiv
kallar härmed till årsmöte
måndagen den 19 maj.
Se särskild inbjudan.

Välkomna!

I Senefelders spår

Under hösten 2007 beslöt museet att göra en resa till intressanta platser för vår verksamhet. Ture Mattsson och Göran Wassberg fick uppdraget att planlägga denna. Den huvudsakliga anledningen till resan var utbildning av den fast anställda personalen i Grudes Ateljé & Stenstryckeri och de frivilliga, som oftast brukar finnas på plats vid Sundby Gård. Genom fördjupad kunskap ökar bl. a. möjligheterna att göra visningarna av museet intresseväckande och rekrytera nya medlemmar. Efter diskussion beslöts att besöka

våra grafiska "urplatser": Solnhofen, Offenbach och Mainz, med minnesmärken och museer. De som for var: Heléne Arebert, Jan Alvant, Lars Andersson, Kent Andersson, Yngve Roloff, Göran Wassberg och Tor Åkerwall. Resan finansierades bl. a. med ett anslag ur Grudes Stipendiefond. Tiden var den 14 – 17 april, dvs. 4 dagar och 3 övernattningar. Längre tid kunde inte resan få ta med de medel som stod till buds.

Göran Wassberg kontaktade Senefelder museet i Offenbach, Gutenbergmuseet i Mainz, Bürger-

meister – Müllermuseet i Solnhofen och Fossilien- und Steindruckmuseet i Gunszenhhausen (tidigare Maxbergmuseet, som flyttat) och anmälde vår planerade resa. Senefelder-museets, som numer heter Haus der Stadtgeschichte Offenbach am Main, chef Dr Jürgen Eichenauer svarade genast på vår propå med en hjärtlig inbjudan och så gjorde också chefen för Solnhofenmuseet, Dr Martin Röper. Gutenbergmuseet svarade först efter påstötning att man hade öppet mellan 0900 och 1700. Fossil- och stenstrycksmuseet

hörde inte av sig alls. Förutom besök på dessa museer skulle vi besöka stenbrottet i Solnhofen

Haus der Stadtgeschichte Offenbach am Main

Resan genomfördes med Ryan Air från Skavsta. Det innebar revelj kl 02.00 och buss från Cityterminalen 04.00 med Departure kl 06.10 och Arrival 08.10 i Frankfurt/Hahn. Vi kunde alltså utnyttja hela måndagen för vår verksamhet. I Hahn hade vi en stor bil från Hertz. Allt gick perfekt. Vi landade to m en kvart före angiven ankomsttid. Från Hahn till Offenbach, som var vår första anhalt skulle det ta ca 1,5 tim och vi letade så småningom rätt på Haus der Stadtgeschichte. Där möttes vi av Dr Jürgen Eichenauer med sin kvinnliga medhjälpare. Stentrycksavdelningen var ganska liten. Den bestod av ett halvt rum med ena långväggen klädd med litografisk sten från det andréska förlagshuset och Senefelders tryckeri. Mitt i rummet fanns en replik av stångpressen, mycket välbyggd och vi fick en kort visning av hur den fungerade. På ena kortväggen satt porträtt i guldrum av Alois Senefelder och Johan An-

ton André under vilka tre vanliga plåtregaler stod fyllda med litografier från denna tid. En oerhörd skatt som vi tyvärr inte kunde ägna tillräckligt lång tid. Dr Eichenauer drog dock ut ett antal lådor och visade en del dyrgripar. I en monter fanns också i original det kontrakt som upprättades mellan Senefelder och André.

Museet är ju ett stadsmuseum för Offenbach och omfattade hela den offenbachska utvecklingen från stenålder till modern tid. Vi fick en visning av fler avdelningar och vårt intryck blev att exponeringen av litografien var relativt blygsam. Museet ägde knappt 300 litografiska stenar från denna tid. Av Dr Eichenauer fick vi en intressant bok som handlar om hur Johan Anton André kom över Mozarts notskatt från hans hustru Constanze.

Efter detta besök under eftermiddagen fortsatte vår resa mot Boppard, där vi hade vårt natthärbärge. Färden gick västerut längs Rhindalen och avsikten med denna förläggning var att hälsa på i de trakter där Johanna tillverkats. Vi åkte igenom Geisenheim och upp till Schloss Johannisberg, vid Rehn. Där kunde

man beskåda de gamla fabriksbyggnaderna där Johanna och sedan också Miller-Johnnisberg -pressarna byggts.

Gutenberg Museum

Nästa mål var Gutenbergmuseet i Mainz. Där hade vi ju inga referenser utom den dam som meddelat oss öppettiderna. I entrén förklarade vi vårt uppdrag och blev hänvisade till den njugga damen med öppettiderna. Sju man stormade in på hennes kontor. Skrämd hänvisade hon oss till en Dr Claus Maywald, kurator vid museet. Han visade sig var en mycket vänlig och tillmötesgående person. Göran fick full tillgång till museets bibliotek att studera vårt Saxa Loquuntur-vapen och övriga kunde obehindrat gå igenom museets litografiska "hörna". Vårt vapen skapades i början på 1880-talet tillsammans med en mängd övriga vapen för olika yrken. Alla dessa vapen tycks vara tecknade av samme upphovsman i samma manér. Bokstäverna NES är ett anagram på Senefelders 3 första bokstäver. Anagram är en omkastning av ord eller mening så att det bildar något annat. Det kan ju också tolkas som ett något annorlunda spegelmonogram,

såsom vid direkttryck.

Besöket blev mycket lyckat och Claus Maywald framförde också direktionens ursäkt för den tråkiga handläggningen av vårt besök samt betonade att vi tillhörde just den grupp av yrkesfolk man vill nå! Han skänkte oss också böcker och skrifter för studier.

I museets samlingar (se bild) fanns exempel på exponering av vår teknik som vi skulle kunna göra hos oss. I övrigt fanns också här stångpressen, rivarpressar men ingen Johanna. I jämförelsen mellan vårt museum och de vi hittills sett utfaller vårt väldigt väl. Det är stor skillnad mellan dessa "relikmuseer" och vårt levande arbetslivsmuseum.

Bürgermeister Müller Museum

Efter lunch och ett kortare återbesök på Gutenbergmuseet satte vi kosan mot Solnhofen, dit vi anlände på kvällskvisten. Solnhofen är en liten by vid en av floden Altmühls krökar, genomkorsad av en tät trafikerad järnväg med det mäktiga stenbrottet liggande ovanför sig. Gasthaus Adlers ägarinna avslöjade innan vi for vidare att hon mycket

väl kände Lars Hellström och hade fler litografier på väggarna. Familjen hade tillbringat några dagar tillsammans med honom i Giverny i Frankrike på en utställning om Senefelder. Världen är inte så stor.

På morgonen kl 09.00 infann vi oss i kommunhuset i Solnhofen, där Bürgermeister Müller-museum är inrymt. Vi möttes av dr Martin Röper, paleontolog och chef för museet, samt hans medhjälpare Frau Birgitt Ott, litograf och tryckare. Han började med att visa den paleontologiska avdelning, vars främsta juveler var den 6:e och 9:e originalen av urfågeln Archaeopteryx Lithographica. Han gav en levande och fantastisk skildring av hur dessa djur inneslutits i lerlagren från Juratiden. Där fanns förutom fåglar, också fiskar, maneter, bläckfiskar, flygande reptiler samt växter. Till och med de sista spåren av djuren innan de dog av syrebrist fanns avtecknade i stenen. Det var nog en av de bästa visningar och framställningar jag varit med om i museisammanhang. Sedan kom fru Ott, museets litograf. Hon inledde med en demonstration och tryckning som fick de flesta av våra föreställningar om hur man

skulle behandla stenen att kantra. Tor fick med krita nr 5 rita ett motiv på en färdigslipad sten. Han valde att göra ett porträtt av guiden. Hon talkade och blandade till en ets på ett gummi som var mer som ett vatten (vadå 13 Baumé) och en skvätt salpetersyra (53 %) så det fräste i stenen. Hon hällde då på en skvätt mer gummilösning men fortfarande betydligt starkare är vi är vana vid.

Hon provade mycket noga på stenen utanför tryckytan. Efter etsen torkade hon torrt med papper men hon höll inte på att stryka på med svamp till det torkat. Därefter gummimering med den vattriga gummilösningen, som hon torkade upp med kanten av handen och strök av på ett torkpapper. Vitsen var att inget gummi skulle finnas kvar på tryckytan. När gummit var torrt tvättade hon ur med balsamterpentin och så på med harts och Cornelin och sedan rengjorde hon med vatten och en svamp. Nu gjorde hon en mycket rask visning men sa att stenen behövde tid. Efter motivet ritats och talken borstats på skulle stenen ligga till påföljande dag och efter cornelinet också en väntetid på ca 5 dagar.

När stenen var färdig för infärgning valde hon vanlig tryckfärg och en vanlig gummivals och menade att pennfärg inte behövdes utan bara var till besvär eftersom den aldrig torkade. Den färg hon för tillfället använde var för lång men gav ett bra tryck redan efter första avdraget. Normalt krävdes en kortare färg med 4 – 5 infärgningar innan man nådde full färgållning.

Vi fick oss en tankeställare och vi får väl prova.

Museet hade knappa resurser och den enda plats för tryckning var rivarpressen. Slipningen gjorde Frau Ott hemma i hemmet! En stor sak för Birgitt Ott och Solnhofens kommun var tryckning av världens största litografi. Mario Derra, konstnär med egen ateljé och stentryckeri, hade med hennes och andras hjälp tryckt en nära 12 meter lång och 1,2 m bred litografi i 13 exemplar, direkt från en slipad stenbotten i stenbrottet med en specialbyggd tryckpress på räls som rullade över det 12 m långa stenmotivet.

Efter visningen bjöd Solnhofen kommun på lunch upp i Stenbrottet på Gasthof "Schnorgotzl" tillsammans med dr Röper, Ott och vi övriga. Mycket gott och trevligt initiativ.

Så begav vi så ut i stenbrottet tillsammans med Frau Ott. Hon visade oss stenlagren, beskrev de olika färgerna och med hjälp av några stenarbetare hackade de fram några skivor med inlagrade djur, som vi fick ta med oss hem. En del skivor var dock så stora att flygvikten satte begränsning. Över en del brytställen fanns riktigt ruggiga täckta skjul. De användes som skydd under vintrarna när man behövde värme för att stenarna inte skulle spricka i kylan. Efter återfärd och ett kort uppehåll i museet för att noggrant gå igenom proceduren för andra etsningen tog vi farväl av Frau Ott och återvände till byn för att övernatta.

Fossilien- und Steindruckmuseum, tidigare Maxberg Museum

Följande morgon lämnade vi Solnhofen efter en god frukost och visning av Lars Hellströms litografier. Maxberg Museum, som tidigare fanns uppe i stenbrottet hade sedan några år tillbaka flyttat till Gunzenhausen ute på slätten. Anledningen var en viss konkurrens mellan museet i kommunhuset och bristande besöksunderlag. I Gunzenhausen på väg mot Ansbach bedömdes möjligheterna till ökad besöksfrekvens som bättre. Vi möttes av Herr Hornischer, som inte kunde så mycket om tryck men väl om sten och fossiler. Museet hade också en större samling av fossiler och av andra föremål tillverkade av solnhofensten såsom gravyrer av olika slag med imponerade konstfärdighet samt stendläggningar av olika slag. På den litografiska avdelningen stod en stoppcylinder stentryckpress av märket Mann från 1922, en rivarpress, en mycket gammal

Steinmesse & Stollberg flattrycks-offsetpress och den oundvikliga stångpressen i replik tillsammans med en ny i trä tillverkad cylinderpress. Här fanns också en bra uppsättning av stenar som visade stegen fram till tryckfärdig sten. Liksom Gutenbergmuseum och Offenbachmuseum bedrevs ingen praktisk verksamhet. Alla pressar stod stilla utom möjligen rivarpressen i entrén där en illusorisk tryckföreläsning kunde äga rum.

Efter detta besök for vi den långa

vägen tillbaka till Hahn, flög hem till Skavsta och buss till Cityterminalen där vi landade kl 01.00.

Synpunkter och lärdomar

Vi kunde konstatera att det föreligger en stor skillnad mellan vårt levande arbetslivsmuseum" och de museer vi besökte. Antingen inrymdes litografin i en stadshistoria som i Offenbach eller som ett skede i hela tryckhistorien, såsom i Gutenbergmuseum. I bägge fallen blir då vår historia litet knappt och styvmoderligt beskriven på dessa ställen. Men å andra sidan kunde man t ex exponera såväl sten och prepareringen av sten på mycket förnämliga sätt. I Offenbach var stenarna från det senefelderska tryckhuset uppsatt på väggen med grova handsmidda spikar. Det så mycket bra ut. Där fanns också i Gutenbergmuseum en fin visning i montrar av stenens tillblivelse från slipning till tryckfärdig sten. Att Senefelder aldrig var i Solnhofen men hade uppfunnit stålpenan var nyheter för oss.

Många intryck och upplevelser fick vi under resans gång. Såväl inom museiområdet när det gäller exponering av vår verksamhet som inom det tekniska förfarandet med stenen som vi hoppas kommer att komma Grudes Ateljé och Stentryckeri till gagn.

Göran Wassberg

Litografiskt Allehanda

Utges av Litografklubbens Arkiv

Redaktör: Göran Wassberg

Foto: Helené Arebert

Tryck: Wassberg + Skottetryckeri AB